

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ПІВДЕННИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Одеса, 31 жовтня 2025 року)

*Друкується за наказом ректора Національного університету
«Одеська юридична академія» О. В. Тодошчака
(наказ № 3110-44 від 02.10.2025 р.)*

Відповідальний редактор – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян Мінас Рамзесович**

Заступник відповідального редактора – завідувач кафедри Філософії права Юридичного факультету Близькосхідного університету (Кіпр), член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права **Дамірлі Мехман Алишах огли**

Заступник відповідального редактора – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» **Бехруз Хашматулла Набієвич**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набієвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Войтович Павло Петрович – PhD в галузі права, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23.
Тел. +38(048)719 8685.

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячується Міжнародному дню прав людини, який відзначається міжнародною спільнотою 10 грудня. **31 жовтня 2025 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2025. 219 с.**

© НУ «Одеська юридична академія», 2025
© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

МОНІТОРИНГ ГУМАНІТАРНИХ ПРОГРАМ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Збройні конфлікти спричиняють масштабні гуманітарні кризи та системні порушення прав людини. Мирне населення страждає від насильства, втрати домівок, браку продовольства, води, медичної допомоги та освіти. Проте навіть у воєнний час держави зобов'язані дотримуватися базових прав людини: низку фундаментальних прав не можна скасувати, зокрема право на життя, заборону тортур, дискримінації тощо. Міжнародне гуманітарне право доповнює ці стандарти, встановлюючи спеціальні норми захисту цивільного населення під час війни. Гуманітарні програми покликані втілювати ці норми на практиці – забезпечуючи людям доступ до життєво необхідних послуг і захисту.

Однак самого впровадження програм недостатньо: необхідний систематичний моніторинг, аби гарантувати, що допомога справді досягає цільових груп, виконується без порушень та відповідає міжнародним стандартам. Моніторинг гуманітарних програм виступає інструментом підзвітності та коригування дій, дозволяючи перетворити правозахисні принципи на реальні покращення для людей в умовах конфлікту.

Навіть у надзвичайному стані держава не має права відступати від ключових прав – таких як право на життя, заборона катувань, рабства, переслідування за ознаками етносу чи релігії. Навпаки, у період збройного конфлікту особливо актуальні вимоги міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільних, поранених, полонених, дітей та інших вразливих груп. На практиці це означає, що гуманітарні організації та держава повинні забезпечити людям право на виживання і гідність: доступ до їжі, води, медичних послуг, житла, освіти, інформації, а також захист від насильства і зловживань.

Одним із широко визнаних підходів є принципи гуманітарної діяльності (гуманність, нейтральність, неупередженість, незалежність), які перегукуються з правами людини. Наприклад, принцип «не нашкодь» вимагає, щоб допомога не призводила до нових ризиків або дискримінації. Існують також стандарти якості, такі як Core Humanitarian Standard та стандарти Sphere, що встановлюють конкретні індикатори (нормативи) щодо забезпечення базових потреб населення під час кризи (норми забезпечення водою, калорійності харчування, доступу до укриттів тощо). Дотримання цих стандартів на практиці означає реалізацію закріплених у міжнародному праві прав на достатній життєвий рівень, охорону здоров'я, освіти і захист.

Моніторинг гуманітарних програм тісно пов'язаний із правозахисними зобов'язаннями. Він дозволяє відстежувати, чи дотримуються в ході реалізації проєктів принципи недискримінації, пріоритетності вразливих груп, участі бенефіціарів у прийнятті рішень та інші положення міжнародних стандартів. Наприклад, моніторинг може виявити факти, коли певні категорії населення (діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю) не отримують допомогу в повному обсязі – що свідчить про порушення принципу рівного доступу до прав. Таким чином, моніторинг стає механізмом контролю за дотриманням прав людини під час реагування на конфлікт.

Моніторинг у гуманітарній сфері – це систематичний збір та аналіз інформації про хід впровадження програм допомоги, досягнення запланованих показників та вплив на

бенефіціарів. Його головна мета – забезпечити підзвітність (accountability) та ефективність інтервенцій. У контексті прав людини це означає гарантувати, що програми реально покращують ситуацію з правами постраждалих, а не просто витрачають кошти чи декларують цілі.

Моніторинг виконує кілька ключових функцій:

1. Контроль за дотриманням стандартів. Через постійний нагляд можна вчасно помітити відхилення від міжнародних стандартів чи принципів. Наприклад, перевірка умов надання допомоги дозволяє впевнитися, що немає негуманного поводження, що допомога розподіляється без дискримінації, що персонал поводить етично. Якщо виявлено порушення (некоректне ставлення до біженців, неналежні умови проживання у притулках), моніторингова команда може оперативно сигналізувати про це для коригування дій.
2. Підзвітність перед донорами і бенефіціарами. Донори міжнародної допомоги часто наполягають на прозорості та перевірці реалізації проєктів. Незалежний моніторинг третьою стороною (Third-Party Monitoring, TPM) став широко застосовуватися там, де власний персонал донорів не має доступу через небезпеку. Третя сторона збирає незалежні перевірені дані про те, як реалізуються гуманітарні проєкти, які результати і виклики, чи досягнуто запланованих показників. Така інформація критично важлива для прийняття рішень щодо подальшого планування допомоги – вона дозволяє вчитися на досвіді, виправляти помилки і адаптувати програми під потреби людей. Моніторинг робить програми підзвітними не лише перед донорами, а й перед самими постраждалими громадами (beneficiary accountability) – люди бачать, що їх потреби враховуються, а проблеми озвучуються.
3. Рання ідентифікація проблем і потреб. Регулярний моніторинг виконує роль системи раннього попередження про погіршення ситуації чи нові загрози правам людини. Громадські моніторингові ініціативи часто на місцях першими помічають потенційні кризові тенденції – від зростання голоду до напруження в громаді. Це дає змогу запобігти більшим порушенням шляхом своєчасного реагування.
4. Верифікація та прозорість. В умовах конфлікту часто поширюється дезінформація або ж брак достовірних даних про реальний стан речей. Моніторинг дозволяє верифікувати (перевірити) звіти виконавців програм: чи справді побудовано заявлену кількість житлових модулів для переселенців, чи отримали тисячі дітей доступ до освіти, як це відображено у звітах. Прозорість даних моніторингу підвищує довіру – і донорів до партнерів, і місцевого населення до гуманітарних організацій. Оприлюднення результатів незалежного моніторингу (з дотриманням конфіденційності там, де треба) демонструє, що міжнародні стандарти підзвітності виконуються на ділі.
5. Коригування та навчання. Моніторинг – це не лише контроль, а й інструмент оперативного навчання. Швидкий зворотний зв'язок про недоліки дозволяє виправити їх ще під час виконання проєкту, не чекаючи завершення. Наприклад, якщо монітори виявили, що деякі села не отримують продовольчих наборів через зруйновані дороги, організація може негайно перенаправити ресурси чи змінити логістику. В подальшому результати моніторингу аналізуються для удосконалення підходів – так формується база знань, кращі практики гуманітарного реагування. У кінцевому рахунку, все це сприяє кращому дотриманню прав людини, адже програми стають більш результативними та орієнтованими на потреби людей.

Види та підходи до моніторингу в гуманітарних програмах

У практиці гуманітарної діяльності використовуються різні види моніторингу та оцінки, що доповнюють одне одного. Розглянемо основні з них та їх значення для захисту прав людини:

- Незалежний моніторинг третьою стороною. Як зазначалося, третій стороною називають залучену зовнішню організацію або команду експертів, які не є прямими виконавцями проекту. Моніторинг третьої сторони (TPM) особливо цінний у зонах конфлікту, де доступ для звичайного моніторингу обмежений з міркувань безпеки. Наприклад, i-APS виступає саме таким незалежним монітором для численних програм ООН, USAID та інших донорів у країнах, охоплених війною (Афганістан, Сирія, Ємен, Судан, Україна тощо). Незалежність гарантує об'єктивність оцінки: монітори неупереджено перевіряють прогрес і результати, не будучи зацікавленими прикрасити дані. Успішний TPM поєднує різні методи – виїзди на місця, опитування бенефіціарів, перевірку документів, використання технологій (GPS-відмітки, фотофіксація) – щоб впевнитися, що допомога дійсно дійшла, і її якість відповідає стандартам. Для донорів це є гарантією прозорості, а для постраждалих – запорукою того, що про їх права піклуються. Незалежні монітори діють відповідно до міжнародних етичних норм: з повагою до місцевого населення, культурної чутливості та суворим дотриманням принципу «не нашкодь»;
- Оцінка потреб (needs assessment). Це первинний етап планування гуманітарних програм, який фактично теж є різновидом моніторингу – моніторингу ситуації та контексту. Оцінка потреб проводиться для виявлення, які гуманітарні проблеми є найгострішими, які групи населення найбільш уразливі, який обсяг допомоги потрібен. Без якісної оцінки потреб легко припуститися помилок у пріоритетах, що призведе до порушення прав: наприклад, надати багато ковдр, коли натомість бракує ліків та води. Під час конфлікту ситуація динамічна, тому оцінка потреб має бути постійно оновлюваною. Завдяки регулярному моніторингу обстановки гуманітарні актори оперативно дізнаються про нові кризові явища – спалахи інфекцій, нові хвилі переміщень, різке зростання цін на продукти тощо – і можуть коригувати свої програми. Таким чином, оцінка потреб прямо служить реалізації права людей на гуманітарну допомогу, гарантуючи, що ця допомога відповідає реальним потребам і нікого не залишає осторонь;
- Моніторинг процесу та результатів (проєктний моніторинг). Це безперервне відстеження виконання конкретної програми: від постачання товарів до кількості наданих послуг. Він відповідає на питання: *чи робимо ми те, що запланували, і чи досягаємо бажаного впливу?* Дані процесного моніторингу (кількісні показники, як-от число розданих наборів, і якісні спостереження, як-от рівень задоволеності бенефіціарів) співставляються з індикаторами успіху, які часто походять від міжнародних стандартів. Наприклад, якщо стандартом є забезпечити мінімум 2100 ккал на особу на добу продовольством, моніторинг фіксує, чи виконується це в розданих пайках. Якщо ні – це сигнал про невідповідність стандартам і потребу змін. Результативний моніторинг також враховує гендерні та вікові аспекти – чи рівною мірою охоплено допомогою жінок, чоловіків, дітей, людей похилого віку;
- Оцінка впливу та ефективності (evaluation). На відміну від поточного моніторингу, оцінка проводиться на завершальних етапах або після завершення програми, аби проаналізувати загальний вплив і уроки. Вона має відповісти, *чи досягли стратегічної мети, чи покращилося становище з правами людини завдяки втручанням*. Часто залучаються зовнішні експерти для незалежної оцінки. Ключовим є виміряти сталий ефект: наприклад, не просто скільки дітей пройшли навчання в укриттях, а й чи повернулися вони потім до школи, чи зменшилась кількість випадків порушень прав дитини. Оцінки ефективності дозволяють зробити висновки, наскільки програма відповідала реальним потребам, чи була економічно ефективною, та видати рекомендації. Такий зворотний зв'язок допомагає міжнародній спільноті покращувати стандарти і керівні принципи. Зокрема, накопичені дані з різних країн

лягають в основу оновлення глобальних підходів – наприклад, після аналізу гуманітарних операцій виявляються прогалини у захисті певних груп, і тоді розробляються нові міжнародні керівництва (як це було з оновленням підходів до захисту людей з інвалідністю чи ЛГБТ+ під час кризи).

Усі ці види моніторингу та оцінки разом утворюють комплексну систему контролю якості гуманітарної діяльності. Вони допомагають реалізувати права людини тим, що гарантують: (1) потреби оцінено і враховано, (2) допомога надається належним чином і тим, кому треба, (3) результати перевірені, а помилки виправлені. Моніторинг гуманітарних програм у період збройного конфлікту – це не просто технічна процедура з даними у звітах. Це невід’ємна частина механізму захисту прав людини на практиці. Міжнародні стандарти проголошують права, а гуманітарна діяльність покликана їх забезпечити; моніторинг же з’єднує ці дві площини, перетворюючи нормативні вимоги на реальні дії та результати.

Ключові слова: збройні конфлікти, гуманітарна криза, права людини, міжнародне гуманітарне право, моніторинг програм, підзвітність, стандарти гуманітарної допомоги.

Key words: armed conflicts, humanitarian crisis, human rights, international humanitarian law, program monitoring, accountability, humanitarian standards.

Кононець Олена Миколаївна

*адвокатка, керівниця адвокатського бюро «Олена Кононець і партнери»,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права*

Державного торговельно-економічного університету;

Кривонос Світлана Вікторівна

*здобувачка вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету*

ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Запобіжні заходи – це процесуальні інструменти у кримінальному провадженні, спрямовані на забезпечення належної поведінки підозрюваного або обвинуваченого шляхом обмеження його особистих прав і свобод [1]. Обрання запобіжного заходу є невід’ємною частиною досудового розслідування, адже саме на цьому етапі вирішується питання тимчасового обмеження прав і свобод людини, задля проведення ефективного розслідування.

Відповідно до статті 29 Конституції України ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [2].

Положення статті 29 Конституції України корелюються з положеннями статті 5 Конвенції про захист прав людини (далі- Конвенція). Згадана стаття Конвенції встановлює, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом [3]. Відповідно як українське так і міжнародне законодавство передбачає однаковий підхід до обмеження свободи, а саме воно можливе лише на законних підставах і лише за рішенням суду. Згадані положення яскраво демонструють прояв такого принципу як верховенство

ЗМІСТ

Вступне слово <i>КІВАЛОВА С.В.</i>	3
<u>Секція № 1</u>	
Захист прав людини: теоретичні та практичні аспекти	
<i>АРАКЕЛЯН М.Р.</i>	
Специфіка правозахисної діяльності в період збройних конфліктів.....	4
<i>БЕХРУЗ Х.Н.</i>	
Актуалізація та результативність дослідження механізмів правового захисту українських біженців в Європейському Союзі в умовах міграційної кризи.....	6
<i>ДАМІРЛІ М.А.</i>	
Перспективи забезпечення прав людини в епоху штучного інтелекту.....	8
<i>СТРЕЛЬЦОВ Є.Л.</i>	
Права людини в контексті сучасного публічного права.....	10
<i>КОНДРАТЕНКО В.М.</i>	
Адміністративно-правові засоби забезпечення праві свобод особи: теоретико-правовий вимір.....	13
<i>TUGYAN T.</i>	
Defending international law: the kantian framework.....	16
<i>СУРІЛОВА О.О.</i>	
Цифрові права людини в контексті збройних конфліктів: новітні виклики.....	20
<i>ЗУБЧЕНКО Н.І.</i>	
Моніторинг гуманітарних програм як інструмент реалізації міжнародних стандартів захисту прав людини під час збройного конфлікту.....	23
<i>КОНОНЕЦЬ О.М., КРИВОНОС С.В.</i>	
Гарантії прав людини під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.....	26
<i>ЗВЕРЄВА К.С., ДАЦЬ І.С.</i>	
Захист права власності під час збройних конфліктів: практика ЄСПЛ.....	28
<i>САПАРОВА А.О.</i>	
Право дітей на освіту в умовах війни.....	31
<i>НАДІЄНКО О.І.</i>	
Зловживання правом у договірних сімейних відносинах.....	32
<i>ГОРБАЧОВА К.М.</i>	
Складові елементи держави як механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина.....	35
<i>ПАХЛЕВАНЗАДЕ А.</i>	
Критерії та стандарти доказування злочинів проти прав людини в міжнародних кримінальних трибуналах під час збройних конфліктів.....	37
<i>ГУРТІЄВА Л.М.</i>	
Учасники кримінального провадження з боку сторони обвинувачення на стадії судового розгляду: окремі позиції Верховного Суду.....	39
<i>ДРОНОВ В.Ю.</i>	
Право на спорт у контексті Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року.....	42